

4.12.2002

1915/4/00

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

SYRJINTÄRIKOKSEN ESITUTKINNAN LAAJUUS

1

KANTELU

Arvostelette asianajaja --- laatimassa, eduskunnan oikeusasiamiehelle 28.8.2000 osoittamassanne kantelukirjoituksessa poliisi- ja syyttäjäviranomaisten menettelyä syrjintärikosta koskevassa asiassa. Kysymys on tapauksesta, jossa ravintolan vahtimestari oli kieltänyt Teiltä pääsyn ravintolaan.

Pyydätte oikeusasiamiestä tutkimaan, miksi asiamiehellenne ei pyynnöstä huolimatta annettu mahdollisuutta loppulausunnon antamiseen. Kummastelette myös sitä, että esitutkintapöytäkirjan kansilehti oli laadittu niin, etteivät siitä käyneet ilmi rikoksesta epäiltyjen nimet. Pidätte lisäksi vääränä Helsingin kihlakunnansyyttäjän A:n syyttämättäjättämispäätöstä, joka koski ko. ravintolan johtajaa, koska esitutkinnassa oli Teidän mielestänne käynyt ilmi todennäköisiä syitä sen tueksi, että myös ravintolan johtaja oli syyllistynyt syrjintärikokseen. Arvostelette vielä sitä, että syyttäjä ei ole toimituttanut asiassa lisätutkintaa.

2

SELVITYS

3

RATKAISU

3.1

Tapahumatietoja

Teitte 6.8.1999 rikosilmoituksen syrjinnästä, kun Teitä ei päästetty erääseen ravintolaan. Helsingin kihlakunnan poliisilaitos toimitti asian esitutkinnan, joka valmistui lokakuussa 1999. Kihlakunnansyyttäjä A teki 13.12.1999 ravintolan johtajaa koskevan syyttämättäjättämispäätöksen sillä perusteella, ettei ollut tullut riittävää näyttöä tämän syyllistymisestä epäiltyyn syrjintään. Ravintolan vahtimestaria vastaan A nosti syytteen.

Kantelite A:n menettelystä valtakunnansyyttäjänvirastoon ja pyysitte valtakunnansyyttäjää nostamaan syytteen ravintolan johtajaa vastaan. Valtionsyyttäjä katsoi 25.1.2000 tekemässään päätöksessä, ettei kirjoituksenne anna aihetta toimenpiteisiin.

Helsingin käräjäoikeus tuomitsi 20.4.2000 ravintolan vahtimestarin A:n esittämän syytteen mukaisesti syrjinnästä sakkorangaistukseen. Te ja tuomittu valititte Helsingin hovioikeuteen, joka 23.11.2000 antamallaan tuomiolla pysytti käräjäoikeuden ratkaisun. Sekä Te että vahtimestari haitte tuloksetta valituslupaa korkeimmalta oikeudelta.

3.2

Loppulausunto

Esitutkintalain 42 §:n mukaan ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus esittää esitutkintaviranomaiselle lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jos se on omiaan jouduttamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa.

Loppulausunnon pyytäminen ei ole pakollista ja poliisilla on siis harkintavaltaa asiaa ratkaistaessa. Toisaalta jos asianosainen esittää tällaisen pyynnön, tulisi siihen nähdäkseni yleensä suostua, jos tämä voi tapahtua esitutkintaa haittaamatta.

Jutun tutkija ylikonstaapeli B ja tutkinnanjohtajana toiminut ylikonstaapeli C toteavat kumpikin, että heillä ei ole ollut tietoa siitä, että loppulausuntopyyntö olisi esitetty. Saatu selvitys on siten tältä osin ristiriidassa sen kanssa, mitä kantelussanne on kerrottu tapahtumista. Asian lopputulokseen vaikuttavaa lisäselvitystä ei käsitykseni mukaan ole saatavissa. Toteankin, että käytettävissäni olevan selvityksen perusteella ei ole voitu osoittaa poliisin tulleen tietoiseksi loppulausuntopyyntöstä eikä tältä osin siis ole tullut ilmi lainvastaista tai muutoinkaan moitittavaa menettelyä.

3.3

Esitutkintapöytäkirjan kansilehtimerkinnät

Saadun selvityksen mukaan esitutkintapöytäkirjan kansilehteen tehtiin merkintä: "D:n tekemän ilmoituksen johdosta suoritettut kuulustelut", eikä sarakkeeseen "rikoksesta epäilty" merkitty mitään. Tästä menettelystä olivat sopineet B ja C. C:n mukaan poliisi käyttää tällaista merkintää yleensä sellaisissa tapauksissa, jossa selvää näyttöä rikoksesta ei ole, mutta pöytäkirja kuitenkin lähetetään syyttäjälle, jonka tehtäviin tapauksen näytön arviointi kuuluu. Ylikomisario E:n mukaan tällä menettelyllä pyritään siihen, " *ettei poliisin kannanotto millään tavalla ohjaa syyttäjän näytön arviointia, vaan syyttäjä joutuu itse tekemään täysin riippumattoman syyteharkinnan*".

Myös sisäasiainministeriön laatimissa ohjeissa esitutkintapöytäkirjan laatimisesta mainitaan, että asia voidaan erityisestä syystä lähettää syyteharkintaan ilman rikosnimikettä, jolloin rikoksesta epäillyn henkilötiedot voidaan jättää merkitsemättä. Sitä, mikä tällainen "erityinen syy" voisi olla, ei ohjeessa täsmennetä. Ohjeessa todetaan myös, että kansilehdelle merkitään niiden rikoksesta epäiltyjen nimet, joita tutkinnanjohtaja katsoo olevan syytä epäillä pöytäkirjassa mainitusta rikoksesta. Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että asia voidaan erityisestä syystä (jota ei tässäkään tarkenneta) lähettää syyteharkintaan ilman rikosnimikemerkintää, jolloin myös rikoksesta epäillyn henkilötiedot voidaan jättää merkitsemättä (Helminen- Lehtola-Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2002, s. 411).

Kantelussa kyseenalaistamanne menettely on käsitykseni mukaan varsin tavanomaista eikä kysymys olekaan siitä, että Teitä koskevassa esitutkinnassa olisi tältä osin menetelty muista vastaavista tapauksista poikkeavasti. Kuten edellä olevasta käy ilmi, menettely on myös poliisin ylijohdon antaman ohjeen mukaan mahdollista. B:n ja C:n ei käsitykseni mukaan voidakaan katsoa menetelleen tältä osin moitittavasti.

Eri asia on menettelyn perusteltavuus yleisesti. On selvää, että esitutkinnassa saatu näyttö vaihtelee ja poliisilla on varmasti usein sinänsä perusteltu näkemys näytön vahvuudesta. Minun käsitykseni mukaan poliisin tehtäviin ei kuitenkaan kuulu asiaa syyteharkintaan siirtäessään ottaa kantaa näytön vahvuuteen - edes epäsuorasti pöytäkirjan kansilehtimerkinnöillä. Asian voi siis nähdä päinvastoin kuin ylikomisario E: nimenomaan se, että poliisi omasta mielestään näytöltään epäselvissä tapauksissa jättää epäillyn nimen kansilehdeltä, voidaan nähdä jopa syyttäjän toiminnan "ohjaami-

sena", ikään kuin poliisin esityksenä (ainakin) siitä, ketä ei tulisi panna syytteeseen.

En kuitenkaan katso, että tätä yleisempää kysymystä olisi tässä yhteydessä aihetta enempää käsitellä - varsinkin kun tilanteeseen nähdäkseni ainakin jossain määrin vaikuttava lainmuutos (hallituksen esitys 52/2002, ehdotettu esitutkintalain 9 §:n 2 momentti) on paraikaa eduskunnan käsiteltävänä. Tulen kuitenkin sopivassa yhteydessä ottamaan asian esille poliisin ylijohdon kanssa.

3.4

Lisätutkinta

Esitutinnan laajuus riippuu kussakin yksittäistapauksessa kysymyksessä olevan asian erityispiirteistä. Yleisenä lähtökohtana on mielestäni hyväksyttävää se, että mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä perinpohjaisempi esitutkinnan tulee olla. Jo käytettävissä olevien resurssien rajallisuus pakottaa siihen, että kaikkia rikoksia ei voida tutkia yhtä perusteellisesti.

Esitutinnan asianmukaisuudesta huolehtii ensisijaisesti poliisi, mutta viime kädessä syyttäjä vastaa siitä, että esitutkinta on päätöksentekoa silmälläpitäen riittävän kattava ja perusteellinen. Jos hän näkee tässä suhteessa puutteita, hänen on pyydettävä esitutkinnan täydentämistä ja suoritettava syyteharkinta vasta kokonaisaineiston perusteella.

Kyseessä olevassa esitutkinnassa on kuulusteltu Teitä asianomistajana, ravintolan vahtimestaria ja johtajaa rikoksesta epäiltynä sekä viittä todistajaa eli yhteensä seitsemää henkilöä. Tässä tapauksessa syyttäjä ei ole pyytänyt lisätutkintaa. Valtionsyyttäjän mukaan myöskään Te ette ole pyytänyt lisätutkintaa A:sta tekemässänne kantelussa.

Asiassa saatu selvitys erityisesti siitä, perustuiko vahtimestarin toiminta ravintolan johdolta saatuun ohjeeseen, oli ristiriitaista. Te ja todistajana kuultu miehonne kerroitte vahtimestarin perustelleen toimintaansa nimenomaan johtajan ohjeella. Rikoksesta epäilty vahtimestari ja ravintolan johtaja sekä todistajana kuultu vahtimestari kiistivät tällaisen ohjeen olemassa olon.

Käsitykseni mukaan tämäntyyppisissä syrjintätapauksissa ei ole harvinaista, että herää epäily siitä, että tosiasiallisesti on kysymys ravintolan johdon määräämästä linjasta eikä yksittäisen vahtimestarin ratkaisusta. Muun muassa syrjinnän tehokkaan ehkäisyn kannalta tärkeää saada tämä selville, mikäli ravintolaan pääsyn epäämisen takana on johdon määräys. Tässäkin tapauksessa olisi ollut erityisesti näytön ristiriitaisuus huomioon ottaen nähtävissä perusteita kuulla ravintolan henkilökuntaa tältä osin tapahtunutta laajemmin.

Tätä ratkaisua olisi mielestäni puoltanut myös se, että sisäasiainministeriön 30.6.1997 antamassa ohjeessa (suvaitsevaisuuden lisääminen ja rasismien ehkäiseminen poliisissa) todetaan, mm. että poliisin on puututtava rasistisiin tekoihin tehostamalla syrjintärikosten ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan -rikosten selvittämistä ja syyteharkintaan saattamista. Myös kansainvälisesti on kiinnitetty huomiota siihen, että (Suomessakaan) poliisi ei aina tutki syrjintäilmoituksia riittävän uutterasti (esim. Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission toinen Suomea koskeva raportti 2001 s. 17). Samantyyppinen huoli on esitetty poliisin ja syyttäjien osalta mm. YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevässä komiteassa (57. istunto v.2000).

Katson kuitenkin, että tässä tapauksessa ei käytettävissäni olevan selvityksen perusteella ole viitteitä siitä, että poliisi- tai syyttäväviranomaiset olisivat vähätelleet tapahtunutta tai eivät olisi olleet halukkaita tutkimaan asiaa. Itse asiassa esitutkinta ja syyteharkinta on mielestäni toimitettu ripeästi ja käräjäoikeuden tuomiokin on saatu jo noin kahdeksan kuukauden kuluttua rikoksesta. Kysymys näyttää olevan vain siitä, että poliisi on harkinnut, että asiaan ei lisätutkinnallakaan ole saatavissa

lisänäyttöä ja syyttäjät ovat olleet asiasta samaa mieltä. En katso, että poliisi- tai syyttäviviranomaiset olisivat tähän ratkaisuun päätyessään ylittäneet harkintavaltansa tai käyttäneet sitä väärin. Kiinnitän kuitenkin heidän huomiotaan edellä esittämiini näkökohtiin.

3.5

Syyteharkinta

Arvostelette sitä, että kihlakunnansyyttäjä A ei nostanut syytettä ravintolan johtajaa vastaan, vaikka Teidän mielestänne esitutkinnassa oli saatu riittävästi näyttöä myös tätä vastaan.

Se, miten vahvaa näyttöä syytekynnyksen ylittymiseen vaaditaan, on ratkaistava kussakin yksittäistapauksessa käsillä olevien tosiseikkojen perusteella. Lain mukaan on syyllisyyden tueksi on oltava todennäköisiä syitä, jotta syyte voidaan nostaa. Tämä ilmaisu jättää soveltajalleen jonkin verran harkintavaltaa.

Tässä tapauksessa katson saadun selvityksen perusteella, että kihlakunnansyyttäjä A ja valtionsyyttäjä eivät ole ylittäneet harkintavaltansa tai käyttäneet sitä väärin edellä kerrotuissa ratkaisuisaan.

3.6

Toimenpiteet

Lähetän jäljennöksen tästä vastauksesta tiedoksi valtiosyyttäjälle, Helsingin kihlakunnansyyttäjä A:lle sekä Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen ylikonstaapeleille B:lle ja C:lle kiinnittäen heidän huomiotaan kohdassa 3.4 esittämiini näkökohtiin.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei anna aihetta.

Pahoittelen kanslian työtilanteesta ja henkilövaihdoista johtuvaa asianne ratkaisun viipymistä.

Kirjoituksenne liitteet palautetaan ohessa.